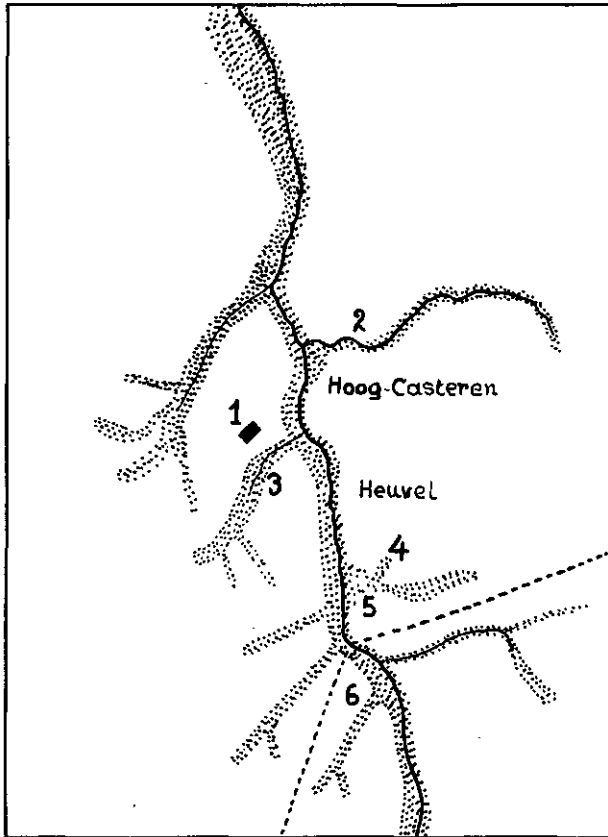

IJZERERTS

Bij opgravingen van nederzettingen uit de IJzertijd in onze provincie komt men weleens sporen tegen van ijzerslakken, wat er op wijst dat men ter plaatse aan ijzerwinning heeft gedaan. Het is ook bekend dat er ijzererts voorkomt langs de kleine riviertjes. Naar ik meen is er nooit een onderzoek geweest naar de hoeveelheid ijzererts die er langs die riviertjes aanwezig is. Uit de historische tijd is wel bekend dat er ijzerwinning heeft plaats gehad langs enkele riviertjes in Gelderland en de Belgische Kempen.

De kwestie of er ook in Noord-Brabant ooit aan ijzerwinning werd gedaan kwam ter sprake tijdens het onderzoek van een romeinse villa, dat vorig jaar te Hoogeloon plaats vond door het Archeologisch Instituut van de Vrije Universiteit te Amsterdam onder leiding van Drs. J. Slofstra (op bijgaand kaartje is de plaats met 1 aangegeven).

De Kleine Beerze tussen Duizel en Vessem in de gemeente Hoogeloon met vindplaatsen van ijzererts.

De funderingen van deze villa bestonden hoofdzakelijk uit ijzererts van verschillend gehalte. Sommige ijzerbrokken waren gemakkelijk stuk te slaan, terwijl dat bij andere onmogelijk was door de homogene samenstelling. De vraag werd toen gesteld waar dit ijzererts vandaan kwam. Of het uit het buitenland was geïmporteerd, dan wel ter plaatse gewonnen.

Als inboorling van de gemeente Hoogeloon kon ik er op wijzen dat er ten zuid-oosten van de romeinse villa een slootje was met roestbruin water, dat juist vanwege deze roestkleur „de Geelrijt” werd genoemd (3). Ook was het mij bekend dat vroeger op de hoeken van schuren en boerderijen steeds grote keien lagen om te voorkomen dat met de domp van aard- of hoogkar een stuk uit de muur werd gereden. Bij deze hoekkeien waren er vele die uit ijzererts bestonden en daarom ook wel ijzerstenen werden genoemd.

Zoals bij elke opgraving kwamen er ook bij dit onderzoek veel bejaarde boeren uit de omgeving die meer inlichtingen konden verschaffen. Eén wist zich zelfs te herinneren dat er in het begin van deze eeuw een Belg was geweest, die plannen had om dit ijzererts op een industriële manier „uit te baten” zoals de Belgische term voor dit soort activiteiten heet. Van dit uitbaten is overigens nooit iets gekomen.

Er kwamen echter ook concrete aanwijzingen los over de plaats waar dit ijzererts te vinden was. Een van mijn vroegere klasgenoten van de lagere school, Willem van den Heuvel, uit Casteren, die als jongen op de boerderij van zijn vader op den Heuvel te Hoogeloon had gewerkt, wist te vertellen dat op een van hun percelen langs de Kleine Beerze een grote ijzeren kei zat, waar men altijd omheen moest ploegen. Met allerlei gereedschappen hadden ze geprobeerd om er stukken af te slaan, maar dat was onbegonnen werk. Op mijn vraag naar de afmetingen van die kei wees hij op een der grootste personenautos die op het terrein geparkeerd stonden. Misschien heb ik wat al te verbaasd of ongelovig gekeken, want direct legde hij er een nog zwaardere troef bovenop: „Als ge 'ne grotere kei wilt vinden, dan ga maar eens naar Willem van Rooij, die weet er een zitten zo groot als een zware vrachtauto”.

Ik ging dus naar Willem van Rooij, die mij eerst attent maakte op een aantal grote maar gewone keien, die als een soort hunebed of menhirs vóór zijn boerderij stonden opgesteld. Ze hadden wel niet het formaat van de Amersfoortse kei, maar als Willem er met zijn lengte van één meter vijftien lang langs ging staan dan leek het toch heel wat. Ik vermeld die lengte even omdat dit van belang is bij het verdere onderzoek van ijzerertsconcentraties. Hij begon namelijk enthousiast te vertellen over de grote steen waartegen hij in zijn jeugd het onderspit had moeten delven. Onderspit is misschien te veel gezegd, want toen hij bij het graven van een sleuf langs die steen op een diepte was gekomen dat hij niet meer over de rand van de kuil kon kijken, had zijn vader het verder spitten verboden omdat de mogelijkheid bestond dat de steen zou kantelen. De onderkant van de kei was dus niet bereikt en de werkelijke dikte niet bekend. Gezien de lengte van Willem moet dit dus meer zijn

dan één meter zestig. De andere afmetingen zijn wel ongeveer bekend. Staande op een nieuw aangelegd landbouwwegje wees Willem mij de plaats waar in het weiland eens een drinkwaterput had gelegen, wat nog te zien was aan een lichte terreininzinking. De steen lag ongeveer twintig meter ten zuiden hiervan. De lengte van de kei was gelijk aan de afstand tussen twee eikeboompjes, die langs de weg waren aangeplant; dus ongeveer tien meter. De breedte was ongeveer drie meter, afgezien van de onregelmatigheden. De steen lag ten oosten van de plaats die op het kaartje met nr. 5 staat aangegeven.

De familie Van Rooij had ook nog grond aan de overzijde van de Kleine Beerze op de plaats waar vroeger de Dieprijt lag. Tijdens de ontginning hiervan was men herhaaldelijk op ijzerbrokken gestoten (kaartje nr. 6).

Daar ik ook graag wat meer inlichtingen wilde hebben over die andere grote ijzersteen waarop Willem van den Heuvel zijn krachten had geprobeerd, begaf ik mij naar de nieuwe eigenaar van dat perceel. Daarvoor moest ik zijn bij mijn tweeënnegentigjarige oom G. van Beers en zijn zoon Piet, die thans het bedrijf beheert. Deze laatste wist waar de steen lag. Met enige verontwaardiging vertelde hij dat men dit ijzeren gevaarte tijdens de ruilverkaveling gewoon had laten zitten en met een dun laagje grond had bedekt. Op eigen kosten had hij toen maar een aannemer laten komen, die met een zware machine een diepe sleuf naast het gevaarte had gegraven en vervolgens de steen had laten kantelen. De steen zat dicht bij de Kleine Beerze, op de plaats waar er een kleine rijt in uitmondt, die de toepasselijke naam „het Rètje” droeg.

Dit rijtje (tussen nr. 4 en 5) werd pas rond de eeuwwisseling ontgonnen. Mijn oom vertelde dat er altijd zeer ondiep moest worden geploegd anders stiet men overal op ijzerbrokken. Tijdens de ruilverkaveling heeft men het terrein een weinig opgehoogd. Voor de nieuwe eigenaar van deze percelen, W. Mollen, was dit niet voldoende en hij had de bodem met een ondergrondsploeg, ook wel „mol” genoemd, op een diepte van 60 tot 80 centimeter laten doorwoelen. Daartoe waren twee zware tractoren vóór elkaar gespannen en dat was soms nog niet voldoende.

Bij Bert van Rooij en zijn zoon Wim ging ik informeren naar de aanwezigheid van ijzererts langs de Geelrijt (nr. 3). Bert van Rooij ging zelf mee om dat te laten zien. De oude treksloot die eerst door de laagte van de Geelrijt kronkelde was tijdens de ruilverkaveling door een rechtgetrokken afwatering vervangen. Tussen de slootkant en de afrastering van het er naast gelegen weiland lagen overal kleine en grotere ijzerbrokken. Hoewel het terrein bij de ruilverkaveling een weinig was opgehoogd, had men tijdens het ploegen toch nog regelmatig last van ijzerbrokken die te dicht aan de oppervlakte lagen.

Hoewel ik meende hiermede voldoende gegevens te hebben over de aanwezigheid van ijzererts in het stroomgebied van de Kleine Beerze noteerde ik bij mijn laatste verkenning toch ook nog de mededeling van J. Castelijns dat ook langs de Kleine Aa, het riviertje dat ten noorden van

Hoogcasteren stroomt, ijzererts aanwezig was (nr. 2).

Uit het bovenstaande mag men niet opmaken dat het ijzererts uitsluitend aanwezig is in de zijriviertjes, de rijten, van de Kleine Beerze. Men moet er namelijk rekening mee houden dat die rijten pas laat zijn ontgonnen en dat bovendien de bovengrond hier is weggespoeld. Langs de Beerze is de grond al veel langer bewerkt en hinderende ijzerbrokken zijn naar de hoeken van schuren en boerderijen versleept of dieper de grond in gewerkt. Ook is bij overstromingen materiaal langs het riviertje afgezet waardoor eventueel aanwezig ijzererts dieper onder het oppervlak kwam en geen hinder bij het ploegen veroorzaakte. Hetzelfde geldt voor de akkers die door bemesting met stalmest en heideplaggen sinds de middeleeuwen zijn opgehoogd.

Een volledig onderzoek naar de aanwezigheid van ijzer is, alleen door navraag bij de eigenaars, niet mogelijk. Wel is aangetoond dat er in de naaste omgeving van de romeinse villa voldoende ijzererts aanwezig was om daarmee de funderingen van het gebouw te versterken.